

- відновлення програми компенсації за придбання вітчизняну сільськогосподарську техніку;
- стимулювання виробництва міні техніки для господарств населення та малих фермерських господарств;
- підтримка малих виробників сільськогосподарської продукції, у тому числі сімейних фермерських господарств та об'єднань (кооперативів) тощо.

УДК 631.527:635.342

ЛЕЩУК Н. В., МАРЧЕНКО Т. М. *, КОХОВСЬКА І. В.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, 03041, Україна

*email: doremefa@i.ua

ІСТОРІЯ СЕЛЕКЦІЇ КАПУСТИ БІЛОГОЛОВОЇ (*BRASSICA OLERACEA* L. VAR. *ALBA*)

Усе різноманіття видів капусти належить до родини капустяних – *Brassicaceae*. Назва роду *Brassica* L. походить від латинського слова «brasso», що означає «тріщати, хрумтіти». Вперше її присвоїв Карл Лінней у 1737 р. Згадки про капусту є й у працях давньогрецького філософа Арістотеля, датованих IV ст. до нашої ери. Щоправда, він називав її «рафанос» і «крамба». В епоху Стародавнього Риму було описано значну кількість форм капуст, але без будь-якої класифікації. Перші спроби класифікувати різноманіття роду *Brassica* зробили ботаніки – француз Далешам у 1587 р. та англієць Джерард у 1597 р. З часів К. Ліннея класифікацію багато разів переглядали, але й до цього часу не розробили загальноприйнятну.

Глибші дослідження цього роду розпочалися лише у XX ст., після проведення генетичних та імунохімічних аналізів запасних білків-глобулінів. Актуальною в овочівництві є класифікація капуст, запропонована Т. В. Лізгуною. Вона працювала з академіком М. І. Вавиловим, збила велику колекцію капуст та класифікувала їх, виділивши окремі різновидності як самостійні види. Втім дослідники стверджують, що такий підхід дещо умовний і зручний лише для овочівників, оскільки ці різновидності капусти добре схрещуються між собою і дають плідне потомство, але не відповідають повному ботанічному розумінню терміну «вид».

Предками усіх видів капуст є дика форма капусти, яка й до цього часу росте в районах Середземномор'я. Дикі види частіше мають однорічний цикл розвитку. Протягом тисячоліть після перезапилення різних диких форм та штучного добору в результаті вирощування одержували різновидності й сучасні види капусти. Спочатку відбирали облиствлені форми з ніжними листочками (листову, китайську, пекінську), потім – із сильно розрослою верхівковою брунькою (білоголову, червоноголову, савойську). За результатами селекції також відбулася видозміна стебла, й утворилися капуста брюссельська та кольрабі, а розростання квітконосів і квіток спричинило появу капусти цвітної та броколі. Серед них є як однорічні, так і дворічні рослини.

Отже, тільки комплексний підхід держави в стимулюванні розвитку сільських територій та аграрного виробництва сприятиме їх сталому (інклюзивному) розвитку, забезпеченню продовольчої безпеки країни та зростанню добробуту сільського населення після закінчення війни.

Ключові слова: сільське господарство, розвиток, робота.

Капуста білоголова (*Brassica oleracea* L. var. *alba*) – найдавніший вид овочевих рослин, що культивуються. Її введено в культуру понад 5 тисяч років тому. Цю рослину почали вирощувати задовго до нової ери в Стародавній Іберії, де вона називалася «аці». Звідти капуста поширилася до Єгипту, Греції та Риму. Всі європейські види капуст походять із районів Середземномор'я та європейського узбережжя Атлантичного океану. Китайська та пекінська капусти належать до іншої групи видів і походять з Центрального та Західного Китаю.

Капуста білоголова (*Brassica oleraceae* L. var. *alba*) – це дворічна овочева рослина, яка відрізняється великим поліморфізмом морфологічних ознак, особливо вегетативних органів. Цикл життя від насіння до насіння у звичайних умовах триває протягом двох років вирощування. В перший рік рослини утворюють укорочене товсте, густо облистнене стебло та головку (продуктовий орган), де відкладаються поживні речовини. На другий рік із верхівкової бруньки розвивається гіллясте тонке стебло, на якому формуються квітки, зібрані в суцвіття.

У виробництві товарної продукції капуста білоголова посідає друге місце серед овочевих рослин в Україні. Незначна частка припадає на капусту роду *Brassica* L.: цвітну, савойську, брюссельську, кольрабі, броколі, пекінську та китайську. Всі різновиди капусти, окрім цвітної та броколі, – дворічні культури. У перший рік життя вони формують крупні головки, а на наступний рік після перезимівлі – квітконосні стебла, квіткують і дають насіння. Цвітна капуста та броколі в перший рік життя формують продуктивні органи (головки), які швидко розсипаються, утворюють квітконосні стебла, квіткують і дають насіння.

Строки висаджування розсади та сівби насіння у відкритий ґрунт холодних розсадників залежать від біологічних особливостей ботанічного таксона, групи стиглості сортів та напряму використання товарної продукції. Фенологічні фази росту та розвитку капусти білоголової характеризуються чітко вираженими зовнішніми морфологічними змінами. Життєвий цикл розви-

тку капусти в органогенезі складається з таких етапів: 1) проростання насіння та поява сходів; 2) початковий ріст розетки й коренів; 3) накопичення листової маси та подальший розвиток кореневої системи; 4) утворення продуктивних органів; 5) утворення суцвіття; 6) цвітіння; 7) плодоутворення та дозрівання насіння.

Вітчизняна селекція капусти білоголової має свою історію. Вперше роботу з нею розпочав доктор с.-г. наук Ткаченко Федір Антонович в Інституті овочівництва і баштанництва НААН у 1952 р. Значний внесок у налагодження селекційної роботи з капустою білоголовою пізньостиглою в Лісо-stepу України зробила кандидат с.-г. наук Макарова Світлана Георгіївна (1957–1986 рр.). Разом із Макаровою С. Г. створенням сортів капусти білоголової займалися Шаруда К. Г., Горбунова Н. Ф., Кузьменко З. Г.

За 70 років селекційної роботи вирішено головну проблему – розширено асортимент капусти білоголової. Сорти ‘Харківська зимова’ (1976) та

‘Українська осінь’ визнані національними стандартами України. За результатами багаторічної селекції створено сорти ‘Білосніжка’ (1974), ‘Ліка’ (1985), ‘Ярославна’ (1993), ‘Леся’ (1999), ‘Яна’ (2002), ‘Лазурна’ (2006), середньопізній сорт капусти червоноголової ‘Палета’ (2008) та сорт капусти савойської ‘Розалі’.

Затребуваними на ринку сортів і насіння капусти білоголової є ультраранні (40–50 днів) та ранні гібриди (50–65 днів) національної та іноземної селекції. Відомі ультраранні гібриди: ‘Акїра F₁’, ‘Джетодор F₁’, ‘Заріссіма F₁’, ‘Казачок F₁’, ‘Кевін F₁’, ‘Міррор F₁’, ‘Оракл F₁’, ‘Парел F₁’, ‘Етма F₁’. Серед ранніх гібридів капусти білоголової великий попит мають ‘Адема F₁’, ‘Аліна F₁’, ‘Балбро F₁’, ‘Болікор F₁’, ‘Сір F₁’, ‘Сунта F₁’, ‘Фарао F₁’, ‘Фора F₁’. Середньостиглі сорти капусти – це універсальні овочі, які можна вирощувати не тільки для свіжого ринку, а й для зберігання.

Ключові слова: сорти, гібриди, селекція, насіння.

УДК 631.526.32:633.1

ЛІКАР С. П., КОСТЕНКО Н. П. *, ВАСЬКІВСЬКА С. В., ТАГАНЦОВА М. М.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, Україна

*email: luzenko4991@ukr.net

АДАПТАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ДО МІЖНАРОДНИХ РЕГЛАМЕНТІВ

Проведення кваліфікаційної експертизи і оцінки сортів рослин в Україні на патентоспроможність та господарську цінність визначаються методиками експертизи сортів на відмінність, однорідність та стабільність, на придатність для поширення в Україні та лабораторних досліджень показників якості продукції рослинництва.

Методики, які є основою для проведення досліджень з кваліфікаційної експертизи сорту рослин в Україні, розроблено з урахуванням технічних документів Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV), рекомендацій науково-дослідних установ, досвіду селекціонерів, досліджень і напрацювань фахівців УІЕСР.

Експертиза нових сортів рослин на придатність сорту для поширення в Україні та набуття майнових прав інтелектуальної власності потребує постійної систематизації та аналізу фактичного матеріалу, розширення напрямів досліджень та пошуку сучасних методів оцінки сорту, спрямованих на розробку нових та вдосконалення існуючих методик в умовах динамічного розвитку селекції рослин в Україні та за її межами.

Членство України в UPOV вимагає гармонізації методів, які використовують для встановлення відповідності сорту рослин критеріям відмінності, однорідності та стабільності на основі морфологічних та генетичних ознак, оскільки технічні документи UPOV зазнають змін і диктують у свою чергу необхідність внесення корегувань в методичне забезпечення проведення експертизи сортів у нашій країні. У 2024 році відповідно до

міжнародних рекомендацій адаптовано методики групи зернових культур:

Методику визначення відповідності сортів жита посівного (*Secale cereale* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів вівса посівного (*Avena sativa* L.) і голозерного (*Avena nuda* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів кукурудзи звичайної (*Zea mays* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці м'якої (*Triticum aestivum* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці спельти (*Triticum spelta* L.), пшениці щільноколосої (*Triticum compactum* Host), пшениці шарозерної (*Triticum sphaerococcum* Perc.) і пшениці однозерної (*Triticum monococcum* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці твердої (*Triticum turgidum* L. subsp. *durum* (Desf.) Husn.), пшениці картлійської (*Triticum turgidum* L. subs. *carthlicum* (Nevski) A. Löve & D. Löve), пшениці польської (*Triticum turgidum* L. subsp. *polonicum* (L.) Thell.), пшениці тучної (*Triticum turgidum* L. subsp. *turgidum*), пшениці двозерної (пшениці полби звичайної) (*Triticum turgidum* L. subsp. *dicoccum* (Schrank ex Schübl.) Thell.) (*Triticum dicoccum* Schrank ex